ఎక్సురే ౧౧

"బస్సు"

"విహారి"

మొదటి పేరగ్రాప్ చూడ్డంతోటే "వో హోహో—యింతేనా!" అని చాలా మంది నోరు చప్పరిస్తారని నాకు తెలుసు, విషయం భంగ్యంతరంగా దాదాపు అందరూ యెప్పుడో వొకప్పుడు అనుభవించేదే కాబట్టి. అయితే యింకోరు మాత్రం ప్రకృతం అనుభవాల్లో జరుగుతూండే సంగతులే వ్రాస్తారు కాని, యెవరికీ యెప్పుడూ అనుభవంలో తగలనివీ, మీ రెరుగనివీ, మాకు తెలియనివీ, లోకంలో వుండనివీ అన్న వెనకటి కథకు మల్లే యెవరు వ్రాస్తారు, అసంభవాలూ, అభూత పూర్వాలూ, అల్లావుద్దీనుగారి వండర్‌ఫుల్ లాంపులూ, ఆకాశ గమనాలూను? అలా వ్రాస్తే మాత్రం యీ కాలంలో నమ్మేదెవరు "డామిట్" అని తోసేస్తారు గాని! కాబట్టి, "విబుధ జనులవలన విన్నంత కన్నంత తెలియవచ్చినంత తేటపరకూ."

సృష్టి ప్రకృతి యే తక్షణ పర్యంతం, పుటి పాతబడ్డ నానావిధ యానాల సంగతి, యెవరికీ చాటు మాటు లేదు. వాటికి అరుగుదల కృతంగానూ, అధ్వాన్నపు దారి కృతంగానూ, దాన్ని తోలే అతగాని కృతంగానూ జరుగుతూ వొస్తూండే ధక్కాలకూ—ముక్కాలకూ ఎవరూ బాధ్యులు కానూ కారు, వాట్ని అనుభవించే వాళ్ళూ కూడా అలాంటి వాట్ని దైవ కృతమనీ, కర్మ కృతమనీ నమ్మి సరిపుచ్చుకుంటూ వొస్తూ వుండేవారు. కానీ, "అన్ని విధాలా అడ్వాన్సులోవున్న యీ శతాబ్దంలో; బ్రహ్మంత వాడిమీదకూడా రోజుకు పదిసార్లు కనీసం విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానాలు చేసే యీ రోజుల్లో అలా యెవరు సరిపుచ్చుకుంటారు" అని అంటారు కొందరు. యిలా అనడం సులభమే. కాని, అనుభవజ్ఞులు యెవరూ అలా అన సాహసించరు. నిజానికి వెనకట్రోజుల్లో సంతోషంగా, అనుభవిస్తూ సరిపుచ్చుకుంటూ వచ్చిన అంగాలే, ప్రకృతం అనేక అంతులుగా రెండూ—రెండు చేతులా మూసుకొని ఇక్కిస్తూ కిక్కురు మనకుండా వుండాలని వొస్తూంది. అనుభవిస్తూ.

లోకం "అడ్వాన్స్! అడ్వాన్స్!! అని ముందుకు చావు పేరుతో నురుగులు కక్కుతూ వురుకుతూంది. అలాంటప్పుడు, వొకటి అడ్వాన్సులో వుంటే, మరోటి యెందుకు వెనకపడుతుంది? ప్రయాణ సౌకర్యాలతో పాటు నానా కొత్తకొత్త యిబ్బందులు మాత్రం యెందుకు అడ్వాన్సులో వుండవు!

అర్జంటైన కార్యం. రేపు తెల్లవారే లోపుగా యెక్స్‌టౌనుకి చేరితీరాలి. వుదయం 7½ గంటలకే మా వూరినుంచి బస్సు బయలుదేరుతుంది. అందుకే రెండు సీట్లకు ముందుగా చెప్పేశా. తెల్లవారేసరికి హారీబరీగా యింత సీతగ్రాసం ఖండించి, బయలుదేరాం మావాడూ నేనూను. యెలా పసిపట్టాడో గాని, వో బీదర్ యెదురుగా వొచ్చి, బలవంతంగా లో బేడా కాను అరచేతిలో అదుముతూ, "బీదర్ పట్నంలో కూరగాయలు కారుచౌగ్గా వున్నాయిట, వో కట్టెడు చామదుంపలూ, వో వీశెడు కాకరికాయలూ, మరో బేడా నేర్పు కందా పట్రా? యింకా మిగిల్తే వో సేరు మాంచి ఫస్ట్‌క్లాసైన స్నఫ్ పట్రా! తగుల్తే, రాంగానే చిల్లర యిచ్చేస్తా" అన్నాడు చేతులు తిప్పుతూ. నిజానికి యీ మహానుభావుడు యెప్పుడూ, యథాలభ్యంగా యితరుల సొమ్ము తీసుకునే అలవాటు కలవాడే కాని. యిచ్చే అలవాటు కలవాడు కాదు. ఆయనతో కూడిన ప్రతివ్యవహారం కృష్ణార్పణంగా—అంటే ఫల రహితంగా చెయ్యాలసిందే కాని, వేరే మార్గం లేదు. యిదివరకు చాలా సార్లు నాకు అనుభవం కూడా అయింది. అందుకనే నేను ఆయనతో "నేను టౌనులోకి వెళ్ళనండి, వో పూట వుండి నేరుగా వచ్చేస్తాను." అన్నాను. నిజానిగ్గూడా ఆయన చెప్పిన వాట్లో మావూళ్ళో దొరకనిది వొక్కటీ లేదు. లేకపోతే. పీకేమీద వో కానో అర్ధణో అధికంగా వుండొచ్చు. అంతే. రెండోది: నేను అదే పనిగా టౌనులోకి వెళ్ళాలంటే పోనూ—రానూ వో నాలుగణాలైనా చేతికి తగులుతుంది. యెవరికోరకో "కాసుగొర్రెకి రూకబందె" పెట్టడం యేంపని? దానికాయన వొక్కొక్క అడుగు వెనక్కివేస్తూ, "అది అక్కడ చాలా చౌక. లేకపోతే నీకు యిలా శ్రమ యిస్తానా చూడు! అంతదూరం వెళ్ళినవాడివి టౌనులోకి నీవు "వెళ్ళను" అంటే మాత్రం నమ్ముతానా! నీవు వొట్టినే అలా అంటూంటావు." అని తేల్చేశాడు. వాదించి లాభంలేదని నాకు తెలుసు. కాబట్టి, సరే కొట్టా వొద్దూ—తిట్టా వద్దూ—అలా చేస్తే సరి. అనుకొని ముందుకు నడిచాను.

బస్సు తొక్కితే వెళ్ళొస్తూంది. వొక్కొక్క సీట్లో యెందరు కూర్చున్నారో లెక్కపెట్టడానిగ్గూడా సాధ్యమయ్యే పాకంలో లేదు. మొదటి సీట్లో రెండు ఖాళీ లున్నాయి కాని "అవి రిజర్వు చేయబడ్డా"యన్నారు. "మా రెండు టిక్కెట్లూ ముందుగానే చెప్పావే, మా సీట్లు మాత్రం మాకు యెందుకు రిజర్వు చెయ్యకపొయ్యారు?" అని అడిగితే "మాటే కాని, మీరు డబ్బు ముందుగా యివ్వలేదే!" అన్నాడు నిర్లక్ష్యంగా యజమాని. "దానిముండ మోశిరి కాని, మాకు చోటైనా చూపండి" అని అడిగాను. "మేము చూపించేదేముంది, జొరబడి కూచోండి" అన్నదే జవాబు. యేమాట మాట్లాడినా రసభంగ మయ్యే లక్షణాలు కనపడ్డాయి. అయినా ప్రాణం వూరుకోక "హద్దూ—పద్దూ లేకుండా యిలా వొకరిమీద వొకరు కూర్చో సాగితే యెలాగండీ? డబ్బు తీసుకున్నప్పుడు కొంచెం ప్యాసింజర్ల మేలూ చూడాలి, లేకపోతే మరో ట్రిప్పైనా కొట్టాలి. మరో బస్సయినా పెట్టాలి" అన్నాను. దానికి బస్సు [illegible]

మాని తన తేబులోనుంచి మరికొ చీక్కుట్ల లాగుతూ—ముఖం చిట్లించి "జా—లాగానే చెప్పొచ్చు యీ ముందుపోయే దారికి మరో బస్సూ—యింకో ట్రిప్పూ కూడా తక్కువైంది. యిన్ని మాట లెందుకండీ: అందరూ అవసరంగా వెళ్ళే వాళ్ళే. యిందులో ఎవర్నెక్కించుకోవాలి—యెవర్ని మానాలి? 'అయ్యా, చోటులేదు దయ చెయ్యండి.' అంటే మీరు ప్రయాణం మానుకుంటారా చెప్పండి" అన్నాడు.

నేను మరి నోరెత్తలా! ఆయన మాటా కూడా న్యాయబద్ధంగానే వుంది. కాని ముందు రిజర్వు సీట్ల మీద మాత్రం నా కన్ను పడ్డది. అయినా చేసేదేం? అవా, ముందుగా డబ్బు కట్టిన సీట్లాయె,

బండి వో అరగంట ఆలస్యంగా యెలాగైతే నేం సాగింది, యేనుగగున్నలాగా. కాని యింతకూ ముందు సీట్లు అలా ఖాళీగానే వుండిపొయ్యాయి. మార్గంలో వో పల్లెకొంప దగ్గర నలుగురు సోలుతూ సొక్కుతూ సైగచేశారు, బండి ఆపండి అని. బండి నిలిచింది. యజమాని యింతవరకూ కూచోని వున్న మడ్‌గార్డు మీదినుంచి దిగి మా దగ్గిరికివచ్చి, "బాబూ కొంచెం ఆ ముందు సీట్లోకి మీరు సై చెయ్యండి" అన్నాడు సరళంగా. నాకు చుర్రుమంది: "అవి ముందుగా డబ్బిచ్చి రిజర్వు చేసుకున్నవిగా!" అన్నాను. వాళ్ళ పిండాకూడు, డబ్బా లేదూ—రిజర్వూ లేదు. మా ప్రాణాలు తినే జబర్దస్తీ. మేమూ యీపాడు పొట్టకోసం నానాకా—కూళ్ళూ కుడవాలసి వొస్తూంది. మొదట వొస్తామన్నారు, తర్వాత అరగంట నిలబెట్టుకొని కాదు పొమ్మన్నారు. మీకు తెలీంది యేముంది? వూరికే పతాయించక, ముందుకు రాండి. యీ నలుగురూ వెనక నిలవనన్నా పడతారు, వాళ్ళెక్కుతే ఆ కంపుకు మీరు తట్టుకోలేరు." అని బ్రతిమాలసాగాడు. సరే గుడ్డిలో మెల్ల అనుకొని మేం ముందుకు వెళ్ళాం.

క్రాస్ రోడ్డు దగ్గర బండి ఆగింది. దిగేవాళ్ళు దిగిన తర్వాత, బండి బరబర్లాడుకుంటూ పరుగెత్తింది. యెవరి దోవను వారు వెళ్ళారు. పోగా మే మిద్దరం మిగిలాం. మే మక్కణ్ణుంచి పక్క రోడ్డుగుండా వొచ్చే బస్సులో తిరిగి యెక్కి పట్నం చేరాలి మే మెక్కవలసిన బండిలోనే యెక్కి వెళ్ళడానికి ప్రాంత గ్రామవాసులు వొక స్త్రీ, యిద్దరు పురుషులు, మేం దిగేవరికే అక్కడి వేపచెట్టు కింద విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. మేం గూడా వెళ్ళి వాళ్ళతో దోస్తీ కలిపాం,

పొద్దెక్కింది. రొండైంది. బస్సువచ్చే లక్షణం కనబట్టంలేదు. ఆవైపు చూచి చూచి కళ్ళు తీపులు తీస్తున్నాయి. గాలి తరంగాల్లో కలిసి వొచ్చే ప్రతి శబ్దాన్నీ మోటారు శబ్దంగానే రిసీవ్‌చేసి కర్ణాలు మెదడుకు కేబుల్ పంపి పంపి, అలసిపొయ్యాయి. యెండా—పెట్ల గొడుతూంది! నాలిక తడుపుకుందామంటే సమీపంలో వో యింత గుంటైనా వున్న జాడా లేదు! పోనీ కొంతదూరం భూమి సర్వే చేసైనా నీళ్ళజాడా కనిపెడదామంటే, యీ లోగా బస్సు వొస్తే మనకోసం ఆగుతుందా? ప్రాణ సంకటం వొచ్చిపడ్డది. యేం చెయ్యాలి?

నాలుగ్గంటలకి తూర్పుగా చాలా దూరంలో రేగుతూన్న దుమ్ము దర్శనమిచ్చింది. యీ ధూళి దర్శనం కావడం అది మొదటిసారి కాదు. కాబట్టి మాకు ఆనాడు అప్పటికైనా బస్సు వొస్తుందనీ—మేం బతికి బైటపడతామనీ, అనుకోలేదు. అప్పటి మా తాపత్రయాన్ని వర్ణించాలంటే, వో గ్రంధం అవుతుంది. యింతలో శబ్దంతోసహా దూరంగా బండి సైసైంది. దాంతో అందరం పెన్నిధి కన్న వాళ్ళలా కొండంత ఆశతో లేచి నిలబడ్డాం, దారి పక్కగా, చాటెడంత ముఖాలతో. కాని, ఆ వికాసం—ఆ ఆనందం, సారథి చోటులేదనే సాంకేతికంతో వూపిన హస్త చాలనంతో వొక్కసారిగా అంతరించింది. అసలు అక్కడ వో మనిషి దిగవలసి వుండబట్టి కాని, లేని పక్షంలో ఆ బండి నిలబడేదే కాదు. కండక్టరు "చోటు లేదండీ—రొండో బండ్లో రాండి" అన్నాడు. మా కథ నీళ్ళు విడిచిన మాదిరిగా అయింది. ముందు సీట్లో వో తెగ బలిసిన బ్రమీసాల బొర్ర ఆసామి సారథి పక్కన రెండు సీట్లల్లో నూ వొక్కడే సర్దుకొని కూచోని వున్నాడు. యిక వెనకటి సీట్ల మాట అడగవొద్దు. బస్తాలో కూరి పెట్టిన పాత చింతపండులా వుంది. కొందరు రెండువంకలా వొంటికాలి భరతనాట్య భంగిమంలో వున్నారు. తలయెత్తి చూస్తుం కదా! వో అరడజను యినపజీవాలు పైభాగంలో వేంచేసి వున్నాయి నిక్కి నిక్కి చూస్తూ. కండెక్టరు బస్సు వెనక్కి వెళ్ళి మమ్మల్ని రమ్మని సైగచేశాడు. యేమో పీక్కోని తినేవాళ్ళలా వెళ్ళాం "యేమయ్యా మా సంగతి యేం చెబుతావ్" అంటూ. అతడు పెద్దగా "లేదండీ—చోటులేదు. రొండో బస్సులో రాండి. మమ్మల్నేం వుతికేసుకోమంటారా?" అని జనాంతికంగా "అయ్యా! ముందు సీట్లో అయ్యగారు కూచోని వున్నారు. చూచాడంటే మా మానం దక్కదు. మీకు అంత అర్జంటయితే, కష్టం వోర్చుకో కలిగి వుంటే నిశ్శబ్దంగా పైకి నడవండి. తర్వాత మీయిష్టం" అన్నాడు. "నేను మాలో వో ఆడమనిషి వుండే యెలా?" అని అడిగాను. దానికతడు "అలా అయితే నిలిచిపోండి. మీ అవస్త మీది, మా అవస్త మాది" అంటూ ముందుకు నడిచాడు. ముందటి బాబుగారు వెనక్కి మెడ తిరక్క చూడలేదా, లేక చూచికూడా వూరుకున్నాడా అనే సందేహంతో నేనూ ముందుకు వెళ్ళి, బాబుగారితో "యేమండీ సార్, వుదయం వొచ్చాం. తిండిలేకపోతే పీడే పోయింది. కాని, యిక్కడ నాలిక తడుపుకోడానిగ్గూడా నీరులేదు, మీకు చాలా పుణ్యముంటుంది. మమ్మల్ని యెలాగైనా యెక్కేట్టు అనుగ్రహించండి. మీరో మాటంటే కండెక్టరు కాదనడు." అన్నాను దీనంగా. ఆపుసుకుడు నావక్క చూడకుండానే, "సీటులేదు పోండి" అంటూ సారధితో "జాందేరే" అని హుకుం పురమాయించాడు. నోటిమాటంత వడిగా బస్సు పాగుతుందా—యెంత "సామ్నే కూసర్కో, పిచ్చే కూహటో, జర్రావు తరో"లు లేకున్నా! యీ సందులో, కాంది కానే కాదు వూరికే వుండిమాత్రం నేను మంచివాణ్ణవుతానా—అని, అదే బాబుగారితో "సీటులేదనే సంగతి నాకు తెలుసునండి. అయినా..." అనే లోగానే ఆయనగారు అన్నారు.

"తెలుస్తే యింక యీ గోలయెందుకు?"

"చాలా యిబ్బందిలో వున్నాం."

"వుంటే! నీకోసం రూల్సుమారుతాయాయేం!"

"యింతమంది కిందా—పైనా యెక్కడానికి వొప్పుకున్న రూల్సు యింక నలుగురు యెక్కటానికి వొప్పుకోవా?"

యీమాటమీద దొరగారు నావైపు తీక్షంగా చూచి, డ్రయివరును మో చేత్తో వోపోటు పొడిచి, "యేయ్! పోనియ్!" అని కసిరాడు. బండి మెల్లిగా సాగిపోయింది. మాతో కలిసిన వొక గ్రామీణుడు వీర్రుగా మీసాన్ని మెలేస్తూ పోతూన్న బస్సువైపు చుర చుర చూచి "అందరూ ఆ శ్రేరి పోతుంటే

రొండు చీట్లనిండా వొక్కడే కూకోని, పైగా రూల్చంటా! దొంగ నా కొండిగాడు" అన్నాడు, మింగేశేంత ఆవేశంతో. నేనూ, మావాడూ దీనికి కడుపు చెక్కలయ్యేట్లు నవ్వసాగాం, దానికతడు మావైపు తిరిగి "చూడండి చామీ—యీని రూలు చూ—యీడూను—వొల్లు మండుకొస్తదీ" అని తానుకూడా యిగిలించసాగాడు. మరొకడు దాన్ని అందుకొని "సామీ! యీడికి యింతైంది. ఆ వొచ్చే ముండమోపి మాత్రిం మనల్ని యెక్కింకుంటదా! యీట్ని నమ్ముకున్నంత బుద్ధి తక్కువ మరి లేదు, నడిశినా, యియ్యాలకి వూరు అదుగో—యిదుగో అని యెల్లిపోదుం. యింతకూ మన కరమ" అని చతికిలపడ్డాడు. తర్వాత వో గంట—గంటన్నర వరకూ లోకాభి రామాయణంతో గడిచిపోయింది.

సూర్యాస్తమయంతో పాటు రొండో బస్సు వచ్చేశింది "చస్తినో—చెడితినో" అంటూ. దీంట్లో "బాబుగారు" అనిపించుకోదగ్గ బొరుగుల బస్తా వొకటి ఫ్రంటు సీటులో లేదనే కాని, తత్స్థానంలో వొకరిమీద వొకరుగా ముగ్గురు యిరుక్కొని వస్తున్నారు. మా వెంటవున్న గ్రామ్యవాని కండెక్టరుతో "బాబూ పొద్దట్నుంచీ నీళూ కూడా లేకుండా చస్తుండాం. యెట్టానైనా కూసింత చోటు చూపండి" అన్నాడు. కండెక్టరు మావైపు యెగాదిగా చూసి "మిమ్మల్ని చూస్తే జాలిగా వుంది. చూస్తూనే వున్నారు, చోటు మాత్రం లేదు. కావాలంటే ఆమెకు మాత్రం యెక్కణ్ణయినా, యెవర్నయినా లేపయినా, కొంచె చోటుచూపిస్తాను. మిగతా మీరందరూ నిలబడి రావాలసొస్తుంది. చూడండి. యిష్టమైతేవున్న వాళ్ళతో పాటు యిటిద్దరూ, అటిద్దరూ పట్టుకొని జాగ్రతగా నిలబడండి" అన్నాడు.

సంగతి సందర్భాలు యెలావున్నా యింత మాత్రం సరసంగా మాట్లాడినందుకు కండక్టరుకు థ్యాంక్సు చెబుతూ, అందరం డైరెక్షన్ ప్రకారం యెక్కాం. బండి సాగింది. "యీరకం బస్సు కాబట్టి యిలా పట్టుకొని నిలబడ్డానికైనా అవకాశం వుంది. యిప్పటి ప్లైటె మాడల్ అయి వుంటే దీనిగ్గూడా ఆస్కారం వుండేది కాదు గదా!" అనుకుంటూ నిలబడ్డాను, తేరుబొమ్మలాగా వూగులాడుతూ. "భూమి గుండ్రముగా నున్నను, కాలిన వంకాయావలె యెగుడు దిగుడుగా నున్నది" అని యెన్నడో బాల్యంలో యే పాత పుస్తకం లోనో చూచినట్లు జ్ఞాపకం. అంత భూమే అలా వుంటే, దానిమీద ఆధారపడి వుండే యీ ముష్టి రోడ్డెంత! "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయం!" కాబట్టి రోడ్డూకూడా అడుగడుక్కీ శత—సహస్ర గతుకులతో విరాజిల్లుతూంది. దాని తప్పేముంది, అలాంటి రోడ్డుమీద వుపవాసంతూడా చేసి బండెక్కి నిలబడ్డ తప్పు మాది గాని! ధక్కాలతో టాపుకు తలలు తగిలి, బొప్పులు కడుతున్నాయి. అయినా పట్టు సళ్ళకుండా నిలబడ్డాం. యింక లోపలివారి సంగతి మహా మర్మభేదంగా వుంది. వాళ్ళు కండక్టరు యెంత వారిస్తున్నా "సశేమిరా" అంటూ తమ కింతటి కష్టాలకు కారణమైన బస్సునూ, రోడ్డునూ దానికి సంబంధించిన వారి-యిటు యేడు అటు పదిహేడు తరాలవరకూ, అచ్చ తెలుగు నింద్య గ్రామ్యపద సమాసాలతో ఆశీర్వదిస్తూనే వున్నారు, పక్క యెవరైనా పెద్దలూ, స్త్రీలూ వుంటారనైనా తోచకుండా—ఆచకుండా. స్త్రీల సంగతి ఆ దేవునికే తెలియాలి, కాని పురుషులగ్గూడా కొంతమందికి ఆ బదాల మార్పవంతోనూ—ఆ నోటితో స్తల విచక్షణ లేకుండా చల్లిన కలయంపితోనూ, ఆ చుట్టల ధూమంతోను, ప్రాణాలు వుక్కిరి బిక్కిరి అయిపొయ్యాయి. ఆంధ్రభాషలో, యే వ్యాకరణానికీ—యే సారస్వతానికి అందుబాటులో లేని యిన్ని సమాసాలూ—మూరు మూల పదాలూ, వున్నాయని తెలుస్తే, ఫలానా వారు యెంత ముగ్ధులయ్యేవారో! యెంత మురిసిపొయ్యే వారో!! యెంత గర్వించే వారోకదా!!! యింతకూ వినే ప్రాప్తమనేది వొకటి వుండవొద్దూ!

బస్సు యెగురుతూ చిందులు తొక్కుతూ వురికి వురికి బాధపడుతూంది, యింతమందిని తన కడుపులో పెట్టుకొని. పట్నంలో దీపాలు దూరంగా మిణుకుమిణుకు లాడుతూ కనపడుతున్నాయి. బతికాముగా భగవంతుడా! అనిపించింది. కాని ముందు క్షణంలో యేం జరుగబోతుందో యెవరెరుగుదురు!

రోడ్డులో వో మనిషి బింకంగా భూమికి నూట పది డిగ్రీల్లో నిలబడి, మార్గం సూచి స్తంభం లాగా చేయి చాచాడు. బస్సు నిలిచింది. ఆ మనిషి బిగువు తగ్గించకుండానే "ఖాన్ వారు వస్తారట వూళ్ళోకి రమ్మన్నారు," అన్నాడు. యిలా అంటూనే ఆతగాడు స్వతంత్రంగా యెక్కి మడ్గార్డుమీద కూచున్నాడు. [illegible] కుండా పక్కకు [illegible] తిరిగి [illegible] యిలా రోడ్డుకో మైలు దూరంలో వుండే [illegible] చేరడం వో మిద్దెకొంప దగ్గర [illegible] గింది. పాసింజర్లు వో అర్ధగంటవరకూ [illegible] వహించారు మౌనంగా. [illegible] కొంపలోనుంచి తలకాయ కూడా [illegible] కాదు, యింతసేపైనా. పాసింజర్లుకు క్రమంగా ఓర్పు తగ్గుతూ వచ్చింది. మొదట్లో [illegible] త్రాము వినవొచ్చీ—వినరాకుండా ప్రారంభించబడ్డ గొణుగుడు క్రమంగా పెద్ద శబ్ద రూపం దాల్చింది.

"యేమయ్యా కండక్టర్ యెలాగైతేనేం నీ దయవల్ల యింతవరకూ యీడ్చుకొచ్చి పడేశావు. తెల్లవారే వరకూ మాగతి యింతేనా?"

"....................."

"రైలుకు వెళ్ళవలసిన వాళ్ళం [illegible] వున్నాం యీ తొమ్మిదిగంటలబండి తప్పిందంటే, తిరిగి రేపు రొండుగంటలకే. అంతవరకూ [illegible] ఖర్చులూ గట్రా పెట్టుకుంటూ పట్నంలో పడి వుండాలసిందేనా?

"..............................."

వొకసారి గేటుదగ్గరికి వెళ్ళి, సలాముకొట్టి, 10 నిమిషాలు నిలబడి, తిరిగి వెనక్కి వొస్తాడు.

"యీ పోవటం—రావటం యిప్పటికి పదాన్నర యింది. యేంది యీయాలం యెర్రి? పల్లా యేమన్నా అంటే, రూల్సా—గీల్సా అంటారు. యిదేంది? పీనిగె జాగారం!"

"....................."

కొంచెం ఆగండని సైగచేస్తాడు. "యేం దయ్యా! ఆగేదీ. యింకానూ! రైలుబండికి పొయ్యే వోల్లు—మేమూ—అందరం—కూడూ కుమ్మూ లాకుండా యిక్కడే పడి చావమంటావా? యేం యిచ్చింది డబ్బులా—రాళ్ళా?"

"......................"

"వారు వొచ్చేవరకూ బండి కదల్దనైనా స్పష్టంగా చెప్పెయ్యరాదా! యింక మూడుమైళ్ళా-ప్లస్—వొకటి—నాలుగుమైళ్ళుంది. నడిచైనా వెళుతాం, యీ యేడుపు మొదట్లోనే తెలిపివుంటే, యీపాటికి పట్నంచేరి, యింత తిండీ-తిప్పలూ చూచుకొని తొంగున్నే వాళ్ళం! రెండు దాలా మా ప్రాణం తింటున్నావ్."

"..................."

"హరి హరీ! యిలాంటి ప్రయాణం శత్రువులగ్గూడా వొద్దు బాబూ."

"..............................."

అప్పుడే వో బిచ్చగాడు యేకతారం మీటతో కంఠం కలిపి, పాడుతూ ఆ బండి దగ్గరికి వొచ్చాడు.

"వూరకే వుడుకకే—చిలకా,
వు త్తనే వుడుకకే—చిలకా।
కలదాన్నీ వేసవీ, కన్ను మిన్నూ మరచి।
కలిగింది స్థిరమనీ, కలనైన తలపకుము॥ వూ
రొ జ్జాళ్ళ యేడుపుకి, మూ ణ్ణాళ్ళ ముచ్చటకి।
పుణ్యాన్ని మరిచీ అ, రణ్యాల దూరెవు॥ వూ
కాల యముడూ పెద్ద, క త్తి తీసుక నిన్ను।
కరకరా కోశేను, సురసురా కాల్చేను॥ వూ

యీ పాట సగంకూడా అయిందో లేదో, వరాండాలో కూచోని గోళ్ళు గిల్లుకుంటున్న మనిషి "యేయ్—యేయ్। ఏం పాట? నీ బోంద పాట; వెళ్ళు వెళ్ళు" అంటూ గెంటేశాడు. బిక్షకుడు శాంతంగా పాడుకుంటూ, వెళ్ళిపొయ్యాడు. పాట మాత్రం దూరంనుంచైనా వినపడుతూనే వుంది.

రాత్రి తొమ్మిదైంది. అప్పుడో మనిషి యింట్లో నుంచి తురతురా వొచ్చి సారథితో. యేదో చెప్పాడు ఉరుదుతో. భాష సమగ్రంగా రాకపోవడంవల్ల ప్రతి పదార్థం అయింది కాదు. కాని తాత్పర్యం—యెవరికోసం గంటలకొద్దీ బండి నిలబడ్డదో వారు మరుసట్రోజు వుదయం బండిలో విజయం చేస్తారు—అని.

బండి విసురుగా సాగింది. కాని, అదెంత సేపు! అసలు రోడ్డులోచేరి వో మైలు జరిగిందో లేదో సరిగా చెప్పవేం. బండి హఠాత్తుగా ముందుకు రెండు యిగ్గులు యిగ్గి, త్రిపుట తాళం వో యిరవై సెకండ్లవరకూ వేసి. మౌనాభినయం పట్టింది. అందరం బిలబిలాదిగాం. దీనిభావంయేమని తిరుమలేశుణ్ణి అడిగితే, ఆతగాడు ఆ బొచ్చా—యీ బొచ్చా రెండుసార్లు యెత్తి. చింకంగా వో లొట్టవేసి, నిరాశా సూచకంగా పెదవి విరిచి, తల వూపి. "పెట్రోల్ మాసె అందటం లేదుసార్" అన్నాడు. "అందటం లేదా అయిపోయిందా? యిప్పుడైనా సత్యం తెలవియ్యండి" అని మాలో పదిమంది వొక్కసారిగా అడిగారు. "వుందిగదాని. ఆ యెదురుపడ్డ ముండావాళ్ల యేడుస్తూ వుంటే యిచ్చేశాం. పక్కవూరికి వెళ్ళి రాకుండా వుంటే సుఖంగా వూరు చేరుకునేవాళ్ళం. యింతకూ యిలా అనుభవం వుందీ!" అని కండక్టరు మనసు నొచ్చుకున్నాడు. "అయింది కానే అయింది. మీరు వో గంట యింకా వోపిక పట్టారూంటే. మా కండక్టరు పట్నం వెళ్ళి, డబ్బా తెస్తాడు" అన్నాడు సారధి మహాశయుడు. నాకు వొళ్ళు మండింది. "చీర పేలు యేరేశే దానికంటే బొంత తగలెయ్యడమే మేలు. లెండి: ఆయనగారు వెళ్ళి రాగలిగే లోపల మనం వూరే చేరుకుంటాం" అని నేను బయిలుదేరాను. మావాడూ యింకా విశేషం బరువులేని వారూ, బయలుదేరారు. మిగతా వారు శపిస్తూ అక్కడ్డే వుండి పొయ్యారు. కండక్టరు పాపం చాలా మంచివాడు. "బాబూ యిలాంటివి నా తల్లో వెంట్రుకలన్ని అయ్యాయి. యేం జెయ్యడం? పొట్ట చెడ్డది! యీకష్టాలకూ తిట్లకూ మనసు నొచ్చుకోడం మొదలుపెడితే, మాకు వొక్కనాడూ సాగదు. యీ దరిద్రం పద్ధతి వున్నన్నాళ్ళూ యిదేగతి." అని పశ్చాత్తాపపడుతూ మావెంట నడిచాడు. వో ముప్పావు గంటలో చులాగ్గా వూరు చేరుకున్నాం.

* * *

రిటర్న్ జర్నీని గురించి యిలానే వ్రాస్తే వో చాట భారతం తయారవుతుంది. కాబట్టి ముగిస్తా.

పట్నంలో రొండ్రోజుబండి బయలుదేరాను. వో చుట్టం కనపడి, మా వూళ్ళోవున్న వాళ్ళవాళ్ళకిమ్మని వో తీసి కట్టిన నులక మంచం, వో పెద్ద వంకాయ వొరుగు మూటా, నా నెత్తిగట్టాడు వూపిరి తిరక్కుండా, దాంతో యెలాగో వోలాగు చచ్చి-చెడి—సాయంగల చిన్నపాలెం. మావూరి సమీపానికి వచ్చి చేరాం, వొకవూరి దగ్గర బండి నిలిచిన సమయంలో నేను దిగి, సారధి బాగా తెలిసినవాడు కదా? అని తలచి, "మిష్టర్! బండి మా యింటివరకూ రావడానికి వీలవుతుందా—యెందుకంటే—చాలా బరువులున్నాయి" అన్నాను. అందుకు ఆతగాడు నన్నెన్నడూ యెరగనివాడికి మల్లే, ఆకాశంవంక చూస్తూ "అట్లా వొచ్చేదానికి రూల్సు లేవండీ" అనేశాడు. దానికి నేను "రోజూ వొకసారికి రెండుసార్లుగా, దోవలో వూళ్ళ పేర్లన్నీ పెద్ద గొంతుతో పారాయణం చేస్తూ బజార్ల వెంట తిప్పుతుంటారే, యిదేమిటయ్యా? యిలా అంటావూ" అన్నాను. దానికి జవాబు లేదు.

వో పది నిమిషాల్లో ఆ పల్లెటూళ్ళో నుంచే వో మావూరి—నే నెరిగిన జంటిల్‌మేన్ వచ్చి, బండెక్కాడు. ఎక్కుతూ నాపక్క చూచి, "హలో! మిష్టర్" యెక్కణ్నుంచి రాక?" అన్నాడు నేనూ మందహాసం చేస్తూ "కొంచెం పనిమీద వెళ్ళి—" అన్నాను.

మావూరు వొచ్చేశింది. బండి నేరుగా మా యింటి యెదట్నే వెళ్ళి నిలిచింది. నా ముద్దు ముఖం చూచి కాదు సుమండీ! యింతకుముందు నన్ను పలకరించిన జంటిల్‌మేన్ ముఖంచూచి. ఆయనగారు మా యింటికి యెదురుగా వుండే యింట్లోనే బాడుక్కుంటున్నాడు లెండి. నేనూ సుఖంగా సామాను దించుకున్నాను. "వొచ్చేదానికి" యిపుడు యెలా వీలయిందో!

బండి ముందుకువెళ్ళి, తిరిగి వెనక్కి బయలుదేరింది. సారధి ఆమలులో నావైపు చూచాడు. నేను అదే పనిగా నిలబడి వున్నాను కాబట్టి చటుక్కున తముదుకోకుండా వొక్క మిలిటరీ రకం శల్యూట్ కొట్టేశాను.

"హ—బ్బా "బస్" ప్రయాణం "బస్" అనిపించింది.